



Varga Virág

Bezárt szoba,  
avagy a történelem női átsajátítása.  
Gulácsy Irén: *Pax vobis*

Virginia Woolf diskurzusalapító szövegében, *a Saját szobában* (1928) a pozitivistá történelemszemlélettel szemben azt javasolja, hogy a nők történelemben való láthatóvá tétele miatt a szépprózához, a fikcióhoz forduljanak, amely által beíródhatnak a történelembe. Ez a meglátása azért tűnik nagy jelentőségűnek, mert „legitimizálja” az íróknak törekvését a történelmi regényekkel kapcsolatban is. Az természetesen, hogy egy nő átírhatja a paradigmát nem mindig jelenti, hogy attól lesz/válik „nőivé” a szöveg, ha az aktivitásában megnyilatkozó nőket olvassuk vissza a szövegből, hanem azt is, hogy az íróknak sajátosan átértelmezték a „férfiasság” konstrukciókat, esetenként azt is, hogy az elbeszélő (a narrátor) bizonyos fokú átvételét jelenthetik a férfiak műveiből,<sup>1</sup> így nem minden alap nélkül jegyezte meg Németh László Gulácsy Irénről, hogy Szabó Dezső és Móricz Zsigmond prózájával tart rokonságot, amelyeknek elbeszélőit Gulácsy Irén sikeresen 'sajátította át', tehát az elbeszélő mégsem egy önazonos pozícióból szólal meg (mint a férfi írók) műveiben, hanem elszórtan, destabilizáltan, egymást keresztezve, és műfajosságában is „hibridizáltan”.

Gulácsy Irén, amikor a történelmi regényekkel „jegyezte el” magát, ahogy egyik kritikus fogalmazott róla,<sup>2</sup> már az erdélyi irodalmi élet egyik közismert szereplője volt, két regénye és ugyanennyi novelláskötete jelent meg, és életpályájának egy része már „mögötte állt”. Az író (örmezei és gulácsi Gulácsy Irén) 1894. szeptember 9-én született Lázárpusztán, kalandos körülmények között látva meg a napvilágot egy dél-magyarországi vasútállomáson, amiből szülei azt a következtetést vonják le, hogy „feltűnően gyorsmunkájú” lesz. Gulácsy későbbi histográfiai érdeklődését kiterjesztette saját családja származásának kutatására is,<sup>3</sup> elszegényedett nemesi család utódként igazolva identitását, amelyre író(nő) i aurája megteremtéséhez is szüksége volt. Valószínűleg ez a családból hozott fegyelmező magatartás később egész írói pályájára kihatott. Gyermekkorában a zongorázás egyik kedvenc foglalatosságává vált, tíz éves kora körül egymás után írja (állítólag naponként legalább egy) regényét, színdarabjait, hogy a szobáját beborító kézírathalmazok mennyisége miatt ettől a szenvedélyétől is eltiltatik. (Első regényének címe *A halál angyala elrabolja Katalin gyermekét*, gyermekkori ismeretlen színműve a *Haramiakirálynő*.) A legtöbb önéletrajzi cikk nevelődésének helyét tréfásan az eperfa tetejéül jelölte meg. Az elemi elvégzése után beiratkozik a helyi gimnáziumba, ahol a tudós női tanár, Tedeschi Borbála tanítványa. Kamaszfejjel, 14 éves korában ismerkedik meg egy iskolai szünet alkalmával unokabátyjával, Pálffy Jenővel, akihez két évvel később (16 évesen) férjhez megy. Pálffyt, az Esterházy-birtok akkori mérnökét először a

1 Virginia WOOLF, *Saját szoba*, ford. BÉCSY Ágnes, Európa, Budapest, 1986. Diana WALLACE, *The Woman's Historical Novel*. British Women Writers, 1900-2000, Palgrave Macmillan, New York-Basingstoke, 2005, 7-8. A következő kiadás lapszámaira utaltam: GULÁCSY Irén, *Pax vobis*, Singer és Wolfner, Budapest, 1931.

2 BAJOMI Vilmos, *Könyvek*, *Korunk Szava* 1937/9, 281.

3 GULÁCSY Irén, *Felgyar elődeim = Uő., Tegnap és régmúlt*, Singer és Wolfner, Budapest, 1939.

Tolna megyei Dombóvárra, végül a Sopron megyei Kismartonba helyezik, ahol a Hanság mocsarainak lecsapolásában vesz részt. Ez idő tájt a legkeményebb körülmények között laknak, hol sátorban, hol alkalmi deszkakunyhóban. Gulácsytól környezete szociális problémái nem álltak távol: a fiatalasszony főzni tanította a dolgozó férfinépet, írástudó létére intezte ügyeiket, a betegségekre orvosságos kenőcsöket ismert, miközben befejezte zenei képzését, festett, különösen az arcképfestés terén mutatott tehetséget.

A nők felsőfokú végzettséget először a bölcész, valamint az orvosi-gyógyszerészeti pályán nyerhettek (1895), nem véletlenül, hiszen hagyományosan altruista vonásokkal látták el őket, Gulácsy Irén ennek az elvárásnak egy magánéletében bekövetkező tragédia miatt is megfelelt. Miután Nagyváradra költöztek férje beteg lett, évekig ápolja férjét, később újságíróként is megmutatkozik rátermettsége. Mélységesen emberi kiállására jellemző volt, hogy még Magyarországra való visszatelepülése előtt, újságíróként pedig, amikor a vasgárdista román diákok kongresszusa idején (1927), mikor tömeges volt a magyar és zsidó származású lakosság városból való kiszivárgása, tudósítást ír a vasgárdisták rombolásáról, a zsinagógákban történt fosztogatásokról. Az írást természetesen saját neve alatt jegyzi. „A névtelenség mögé bújjak, mikor cselekedni kell?” – kérdi az őt féltő szerkesztőtől.<sup>4</sup> Ez a publicisztikai magatartása a vészkorszak fenyegető világában feléled, bújtatja zsidó származású kiadóját, ami miatt pár napig bent tartották a Gestapo emberei. Gulácsy Irén halála előtti utolsó napokban a szintén zsidó származású Kosztolányiné Harnos Ilonának ajánlott segítségként a Vitéz utcai óvóhelyen búvóhelyet, aki azonban látva Gulácsy saját magával kapcsolatos fatalizmusát végül nem fogadta el azt. Gulácsy Irén biztatására tolták el a Vitéz utcai óvóhely elől a nyilas laktanya irányába azt a lószerekkel telerakott teherautót is, amely azonban később visszakerült eredeti helyére. Ebbe a kocsiba csapódott bele egy ledobott bomba (1945. január 2-án), amelynek robbanása következtében a többemeletes ház felemelkedett, és az egész tömegével visszazuhant az óvóhelyre, maga alá temetve az ott megbújó környékbelieket. Gulácsy halála után polémia indult az állítólag akkor már tizenöt éve rendszeresen írott, de a tragédiában feltehetően megsemmisülhetett naplójáról.<sup>5</sup> Vámos Magda a következőképpen fogalmaz az író nő halálával kapcsolatban: „Történelmi regényíró, aki saját életében is regényfigura volt, halálában történelmi időknél lett áldozata.”<sup>6</sup>

Gulácsynak egész mostanáig szembe kellett néznie különböző előítéletekkel, mint (konzervatív) kortársainak többségének: egyszerre akarta marginalizálni az irodalomtudomány, mint sikerszerzőt, történelmi regények szerzőjét, ugyanakkor mint „hagyományosan” nem nőinek vélt narratívák létrehozóját, vagyis nem szubjektívnek vélt (mint a napló, levél) művek alkotóját. Ráadásul a két világháború közötti női szerepvállalás egészen másképpen mutatta a nők konkrét szerepvállalási lehetőségeit, aminek „semmibevetele” egyet jelentett számos (konzervatív) író(nő) kizárásával (Kosáryné Réz Lola, Gulácsy Irén, Szederkényi Anna). Visszatérve, hogy miért gondolhatta úgy Woolf, hogy helyettesítheti a regény a történelmi műveket, arra úgy lehetne válaszolni, hogy a történelmi regény és a történetírói beszédmódok között „valószerűség” és „látzáti azonosság” van, amelyek olyan elvek mentén rendezték őket el esetlegesen, mint például archaizáló attitűd, másrészt bizonyos nyelvi retorikai megformálás(ok). Gulácsy Irén végül mint történelmi regények bestseller írója lett közismert: a *Fekete völgyek* (1927) tekinthető Gulácsy legnagyobb népszerűségnek örvendő regényének, az író nő a *Nagy Lajos király* (1936) című könyvéből (1943-ig) legalább 31-34 ezer kötet sikerült eladni, míg a *Pax vobis*nak (1930) 43-45. ezredik példányszámai kerültek forgalomba, *A kállói kapitányt* (1933) pedig csak megjelenésének évében még nyolcszor kiadták.<sup>7</sup>

Mivel a nyugatos kánonszervező elveket nem nagyon kérdőjelezte meg, ezért úgy tűnhetett,

4 HEGEDŰS Nándor, Gulácsy Irén naplója, Vigília 1965, 316.

5 HEGEDŰS Nándor, Gulácsy Irén naplója, Haladás 1948/22., 4., Uő., Gulácsy Irén naplója, 316-317., POSSONYI László, Egy marék hamu, Új Ember 1965. január 3., 2. vő. KÖRÖSSÉNYI Vilmos, Gulácsy nem írt naplót, Színház 1948/ 24.

6 VÁMOS Magda, Gulácsy Irén [Akik elmentek], Magyar Nemzet 1945/ 38., 5.

7 A Gulácsy-könyvek legújabb kiadásai: GULÁCSY Irén, Főrgeteg, Kráter, Pomáz, 2009. (Aranyrög Könyvtár 5.) GULÁCSY Irén, Fekete völgyek, fapadoskonyv.hu, Budapest, 2010, Nagy Lajos király, fapadoskonyv.hu, Budapest, 2010., Pax vobis, fapadoskonyv.hu, 2010.

hogy kommunista éraban újra kiadott Illés Endre szövege képviseli egyedül a Gulácsyról megszületett értékítéletek kvintesszenciáját (a *Pax vobis* kapcsán), holott azon kívül, hogy olyan szüzséalkotó elemeket említ, amelyek nem találhatók meg a könyvben, a ponyvaregényekkel és az operával hozza összefüggésbe a regényt, egyértelműen „nőneműsítve” azt, szemben az ő maskulin, liberális elveket képviselő, autonóm szubjektumpozíciójával.<sup>8</sup> Valódi oka ellenszenvének az, hogy a (női) történelmi regények (néha leplezetlenül) léptek fel az ideológiai beszédmódok pragmatizálási lehetőségeivel, igényével, ám persze, hogy mit jelent a regények átpolitizáltsága, néha nehezen megfejthető, gyakorta rá van bízva az olvasó odafordulására; ahogy Gyáni Gábor fogalmazott a történelmi regényekkel kapcsolatban: az állandó történelmi jelentésbővülés, változás révén ezek a történelmi elbeszéléseket megszólító regények „valószerű” mivoltukban az „igaz tudásának” interpretatív jellegét ölthetik.<sup>9</sup> Nem kevésbé nögyűlölők Illés olyan megjegyzései sem, minthogy a regény „Jeles iskolai dolgozat, három kötetben”, amely feltételezi, az „igazi irodalmiságról” többet tudó (férfi) tanár alakját, aki nem sokat tart „szorgalmas” lánytanítványáról, és legszívesebben eltanácsolná a pályáról.

Nem mindenki vélekedett ilyen negatívan az író műkairól, Bánhegyi Jób monográfiájában a következőképpen írt róla: „A világháború és a forradalmak óta feltűnt nőírók közül Gulácsy Irén jutott a legnagyobb népszerűsége. Neve szinte fogalomává vált, művei új meg új kiadásokban forognak közkezen és az egész művelt magyarságot meghódították a kivételes tehetségű író vonzó epikájának (...) Bizonyára alkotásainak helyes érzékeléssel kiválasztott témái, időszzerű problémái is hozzájárultak a művészete iránt való érdeklődés felkeltéséhez, de főképp az író lelkesége az a hatalmas tényező, amely ellenállhatatlanul vonzotta a közönséget”<sup>10</sup> Bár a *Pax vobis* nem a török hódoltság időszakához nyúl vissza, mint több más történelmi regényei, hanem történelmünknek az értelmezhetőség szempontjából – ha lehet így fogalmazni –, egy még inkább problematikus időszakát eleveníti meg (a kuruc – labanc kort), leszámítva a tematikus szempontot, mégis ugyanazon elvárások mentén támadták, ahogyan más történelmi regényeit. A konzervatív lapok, kritikusok a regény „eleven” történelemszemléletét értelmezik, hangsúlyozva, hogy a téma ilyenféle történelmi horizontba való emelésével senki nem próbálkozott addig (a „külsőségekbe menekülő” Herczeg Ferenc és a lírikusként megszólaló Ady kivételével), többnyire költői „fantáziáját” is dicsérve, amely a történelmi adatok mögé hatolva „tárgyilagosságában” mintegy túltesz néhány történetírón is, amely megállapítások kerülő úton, de megegyeznek Virginia Woolfnak a megállapításaival is.

A *Pax vobis* címében („béke nektek”, „béke neked”) már címében megszólítja az olvasót, aki feloldja, megoldja, megfejtí e sajátos történelem kódjait, utalva egyébként olyan szexuális kódokra is, amelyek a nőket hagyományosan háborúellenes attitűdökkel kötötték össze, amiről néhány korabeli női mozgalom is tudósít. Ellentétben a Fekete vőlegényekkel itt nem maguk a történelmi folyamatok játsszák a főszerepet, hanem „láthatatlan” (nőneműsített) történelem, ahogy az író egyik monográfusa írja: az események középpontjában gróf Pálffy Mária áll, Pálffy János horvát bán, királyhű altábornagy és Czobor Mária, a hagyományosan inkább kurucpárti család úrasszonyának leánya áll,<sup>11</sup> aki egyben Haller Gábor kuruc kapitány titkos mátkája. A regényben valóban Mária az, aki a regényvilág összes színterét végigbolyongja, a cselekmény és a narrátor jobbára mindig a főszereplő peregrinációjánál időzik néhány epizodikus kitérőt leszámítva. A regényidő, ellentétben az értelmezők többségének megállapításával, nem a Rákóczi-szabadságharc utolsó éveit öleli fel, hanem az 1705. esztendővel kezdődik és a szatmári békekötés körüli idősakkal zárul le. Míg a regényalakok általános sajátja, hogy viszonylag egyértelmű

8 ILLÉS Endre, *Pax vobis*, Nyugat 1931/8, 408-411. Átírt formában: Uő., *Sárguló fényképek (A harmincas évekből)*, Kritika 1971/7, 1033-1039.

9 GYÁNI, Gábor GYÁNI Gábor, *Történelem és regény: a történelmi regény*, Tiszatáj 2004/ 78-92, Uez, *Relatív történelem*, Typotex, Budapest, 2007, 260-284.

10 BÁNHEGYI Jób, *Magyar nőírók*, Szent István-Társulat, Budapest, 1939, 159.

11 BUJDOS Balázs, P. Gulácsy Irén, Vitéz Tóth Alajos könyvnyomdai műintézete, 1934, 6.

identitással rendelkeznek, Mária számára a legfőbb feladat, hogy a politikai ellenfelek közül mindenkivel a legjobb viszonyt tartsa fenn, és látszólag királyhű, udvarhölgyi mivoltával kendőzze el szerelmét Haller, megmásíthatatlan elvhűségét a Magyarországot érintő politika iránt.

Gulácsy Irén trópusai visszaperlik a történelem nőnemesítését, az író nő regényeinek középpontjában mindig valamivel való eljegyzettség, a jegyesség kérdése áll, holott előző regényével, a *Fekete völegényekkel* kapcsolatban (talán a címben megfogalmazottak szerint is) ezt nyilvánvalónak gondolták el. A *Pax vobis* térdejét valójában a Hallerrel való találkozások és Mária Magyarországon tett, az előbbivel többnyire időben egybeeső, politikai célú utazásai határolják – mintegy állandó bolyongás érzetét keltve fel. Míg előző regényének főhőse a „szülőföld” pozíciójából szemlélhette a világtörténeti eseményeket, addig Pálffy Máriának nem marad más, mint az otthontalanság a bécsi Burg, a vöröskői vár mint egykori szülőhelye (5-31), és az állandóan máshol állomásozó kuruc és labanc tábor, vagyis szerelmének és édesapjának állomásai között. Néhol apácazárdában, kolostorban folytatódik a peregrinációs szenvedéstörténet, ahova Czibakkal és Tomoryval ellentétben nem vallásos meggyőződése vezeti Máriát, hanem a bécsi intrikák juttatják mintegy büntetésként.

Gulácsy tehát amellet, hogy egy népszerű toposzra utal, amelyet főleg az első világháború tapasztalata termelt ki, vagyis, ahogy említettem, a nők háborúellenesek, az otthon értékeit védelmezők (lásd Mária viselkedését, a Károlyi család nőtagjait, a fejedelemasszony apolitikusságát), miközben átértelmezi a férfiaságról szóló konstrukciókat is, felforgatva a nemekről kialakított bináris pozíciókat, vagyis a nőknek tulajdonított „ösztönösséggel” a férfiakat jellemzi (I. József vagy Bercecsényi), akik konokul kitartanak egy amúgy politikailag kivitelezhetetlen álláspont miatt önbecsülésüket sértve látva (mint II. Rákóczi Ferenc), esetleg olyasfajta hűségből fakadóan, amelynek már nincs valós tartalma (Károlyi), virtusból (Haller). Az elbeszélő ironikus megjegyzése nem kíméli a „feminin” férfiakat sem, mint Caëtanót, akik képviselhetné a „tudás” modern előrehaladó természetét, ám „alkimista”, „kalandor”, aki segíti Caraffa asszonyt (a kerítő nő szerepében), és Guitanát (Mária riválisát a császári szerelemben). A regény azonban igazságot szolgáltat a Károlyi-, Görgey-féle, az ország tarthatatlan viszonyai között (szegénység, pestisjárványok, rablások, a kuruc had felszereltsége és nyomorúságos állapota) béketárgyalásokat folytató, végül megkötő magyar politikus alakjának is, annak vívódását hosszasan ábrázolva férfi elbeszélővel és belső (pszicho-) narrációval.

A regény harmadik számú elbeszélője leginkább Pálffy Mária, olykor pedig egy nem lokalizált narrátor perspektívájából láttatja a történeteket, mintha az író nő ambicionálta volna azt, ami a népszerű író nők történeteivel kapcsolatban lenni szokott: vagyis meg kell védenie valamilyen módon nemcsak a gonosz kritikusoktól, hanem „csábítóitól” (Haller, a gróf, császár, riválisok stb.), akik tönkre akarják tenni. Ám nemcsak a női szubjektum van behelyezve függőségi viszonylatokba, a „köztes” identitások problémája végig ott kísért az író nő műveiben: álrühába öltözve, bécsi palotájából kiszökve az uralkodó nemcsak saját népének amoralitására ébred rá, hanem arra is, hogy maga is fogoly palotájában, mintegy stilizált szimbólumaként a „hatalomnak”, amely tapasztalattól megérintve azontúl megpróbál rendeleteivel törvényileg munkálkodni népe javára, és enyhít a magyarországi hadjárat szigorán. Ennyiben eleget tesz azonban a modern polgár éthoszával kapcsolatos elvárásoknak (racionalitás, felhalmozás), és önmaga (korábbi, feminizált) ellentétévé válik. A bemutatott Bécs és környéke színházi jelleget ölt: a Burg belső térkialakítása, a páztorjátékkal összekötött pompás álarcos menet (a megszülető Schönbrunn előképeként), és a bikaviadal „osztrákká” adaptált arénája mint a bécsi kispolgárság szórakozóhelye is (113), aminek „transzparensként” nem nehéz felismerni a 19. század végének és a 20. század elejének „dekadensként” bemutatott osztrák fővárosát, amiről többek között Schorske vagy Jacques Le Rider írt.

A női szubjektum teste nemcsak „társadalmi megírt” entitás, hanem testébe zárt entitás is: Gulácsy tárcáiban rendre visszatér a József-korabeli illem, öltözkék, és a képmutató erkölcs tárgyalásához, amelyek szerinte a korabeli bécsi udvart jellemezték, párhuzamot vonva a mindenkori divat nőkre kényszerített

mechanizmusa között.<sup>12</sup> Az író (talán az Új Idők publicistájaként is) érezte, amiről Naomi Wolf ír *A szépség kultusza* című könyvében, vagyis, hogy egy kor szépségideálja mindig szimbolizálja azt a női viselkedésmintázatot, amelyet kívánatosnak tartanak,<sup>13</sup> vagyis Mária szüzessége és látszólagos szexuális tapasztalatlansága, Guitana kihívó viselkedése, felékszerezett megjelenése a szépségmítosz ugyanazon megjelenései, mindkettő jelzi a (hímnemű) modernség viszonyulását a nőihez, a „szajha” és a „szűz” képében, de egyaránt kívánatosak a szerelmes mivoltában csapongó férfi, I. József számára. A nő pszichéje, teste le van láncolva, amely diskurzus kialakításában mindenki részt vesz. A regény első lapjain éppen a szokásjog, az Ehrensiegel, a „Spanyol etikett” jegyében az amúgy „felvilágosult” Pálffy azt tanácsolja a Hófdámának készülő lányának, Máriának, hogy ha már nem is akarja követni a francia Napkirály közszájon forgó (egyébként nemeshez illő) szokását, a tisztálkodás hanyagolását, akkor legalább *színlelje*, hogy „senki nesztét ne vegye”. Az ajándéknak szánt „kis és nagy Pandora” divatbábukon található ruhák egyaránt nehézkes ruhadarabok. Mindez semmi ahhoz képest, amit el kellett viselnie majd a reményteljes udvarhölgynek az udvari illem (divat) érdekében. A nőiség tehát valamilyen hasonlóság (metafora) egy olyan valamihez, ami élettelen, tehát „nincs”, másrészt amennyiben valódi létezőként jelennek meg, testüket bele kell kényszeríteni ebbe a „hasonlóságba”. Ezért kelthet visszatetszést a „férfiruhába” öltözött Mária, ezért sanyargatják testüket az apácák, az özvegy császárné nemkülönben, végül enigmatikus, hogy a „legtisztább nő” mégsem az aktivitásában megmutatkozó Mária, hanem Lamberg felesége, aki kizáródott az emberi kommunikációból – megbomlott elméje még házassága előtt. Míg Felman nagyhatású kritikai esszéje szerint a „kúra téveszméje” abból áll, hogy a nő meggyógyulása szerelmesének felismeréséből fakadna,<sup>14</sup> addig Lamberg megelégszik felesége (zavart) énekével, amely mintegy válaszként érkezik hozzá sejtelmesen a létezés pereméről. Tehát az „esszenciális” nőiség (legalábbis ezeknek a férfiaknak a tekintetében), hogy a nők mechanikus bábuk legyenek és/vagy „örültek”.

Míg Kaffka novelláinak többségében és a *Hangyaboly*ban a zárda tere egy felbomló korszak lenyomataként már nem volt képes megteremteni az időn kívüliség látszatát, ezernyi szállal kötődve az állandóan változó kinti világhoz, amely behatol, áttöri, kompromittálja a zárda belső történéseit, addig ez a helyszín a Gulácsy-regényben hermetikusan elzárt térként elevenítődik meg, ahova csak nehezen szerzett engedéllyel (Mária látogatása Rákóczi fejedelem raboskodó hitvesénél), ármány folytán (a magyargyűlölő Caraffa asszony megtévesztő kirándulása Rákóczi hitvesénél), de legfőképpen valamiféle megtorlasként jutnak a női szereplők (Mária és a fejedelemasszony is). A regényvilágban megjelenő nők mindig szeparáltan élnek (mint Eleonóra császárné vagy I. József hitvese, Amália, akit így jellemez a mindentudó narrátor: „a birodalom új urának hitvese. Nem ismerte a nép, mert egyetlen reményének, leendő trónörökösének elvesztése óta, a korosodó, beteges, epés császári asszony ki sem mozdult a Burgból. Gyűlölte a népet, gyűlölte az utcát, a várost. Gyűlölt ez mindent és mindenkit, annak az egy élő lénynek, férjének kivételével, aki most három lépéssel előtte lépdelt s akit gyűlöleténél is jobban megnyomorított későn-virágzott, kétségbeesett szerelmével”). A nők talán éppen azért, mert nem áhítják a rögzített szubjektumpozíciókat, ezernyi szállal kötődnek környezetükhöz, gyakran közvetítő szerepet játszhattak és képesek voltak a férfiak világának, és a kapcsolatok sarkkövévé válni,<sup>15</sup> amit a térbeli konstrukciók is reprezentálnak.

A nők világa mindig a bezárt (és „a köztes”): a Favorita (a kegyencnő) közepén elhelyezkedő toronyszobája vagy Lamberg magánlakosztálya az a tér, ahol József a nőket Guitanát és Máriát fogadja. (192) Amennyire közvetítő szerepe van Máriának a politikában, I. József magánéletében, annyiban a határok áthágója is.<sup>16</sup> Bár az intrikusok mindegyikét jellemzi az álcázás, a képmutatás, a látszat, azonban

12 GULÁCSY, Tegnap és régmúlt, 170-183, 184-196, 197-208, 209-219, 220-230.

13 Naomi WOLF, *A szépség kultusza* (1990) ford. FOLLÁRDT Natália, Csokonai, Debrecen, 1999, 27.

14 Shoshana FELMAN, *A nők és az örültség. A kritika téveszméje* (1975), ford. HÓDOSY Annamária = *Testes Könyv II.*, szerk. KISS Attila, KOVÁCS Sándor sk., ODORICS Ferenc, Ictus Irodalomelméleti Csoport, Szeged, 1997, 382-405. (deKON Könyvek 10.)

15 Eva Feder KITTAY, *Woman as Metaphor*, *Hypathia* 1988/3., 63-64.

16 *A határok áthágásáról* Gulácsy művészetében már a Fekete völgyének kapcsán írtam, VARGA, 2009, I.m., 303.

VARGA Virág, Erdély, nő, történelem. Gulácsy Irén: Fekete völgyének, ZSÁVOLYA Zoltán, = *Nő, tükkör, írás. Értelmezések a 20. század*

mindegyikőjük a Burg (spanyolnál spanyolabb) etikettjéhez alkalmazkodik, belesimulva az uralkodó család iránti hódolatba, csupán Mária az, akinek éppen a távollévő magyarjai, szerelme miatt kell mímelnie, nem pedig személyes érdekének jutalmát elvárva, és ezzel az író nő újra aktívvá teszi a női hősiességről szóló 20. századi „beszámolókat”, ahol a nő hazáját félti, és áldozatot hoz érte, vagyis magasabb rendű célért küzd, amely kiemeli őt e békaperspektívából ábrázolt környezetből (ahogy ezt például Tormay Cécile-nél is tapasztalhatjuk). Megmutatva, hogy a békének ára van, és hogy egyik megteremtője Mária, illetve annak női (testi, pszichés) mivolta esik áldozatul e megszerzett békekötésnek, hogy aztán örökre eltűnjön, kiíródva a diskurzusból.

Nem annyira közismert, hogy a két világháború között egyik legdivatosabb műfaja lett a történelmi regény irodalmunknak, még kevésbé, hogy író nők sora művelte ezt a műfajt, meghatározott módon átírva a paradigmát, néhol a családregénnyel vagy az életrajzzal, vagy az erotikus töltésű romantikus regényekkel, többé-kevésbé az erotikus regénnyel tartva rokonságot (l. a fiatal Károlyi lány játszódása Hallerrel, amelyet kihagyásos módon ábrázol az író nő). Míg, vélekedik Dudovitz, Nyugat-Európában a mainstream diskurzus nem szívesen látott művei voltak,<sup>17</sup> addig Magyarországon ezek az író(nők) is részesültek hivatalos elismerésben, ami részben annak volt köszönhető, hogy méltányolták, hogy emocionális vívódásaikat a „haza, család, szerelem” összefüggésének viszonylataiban ábrázolják. Gulácsy Irén nemcsak a Fekete vőlegényekkel nyerte el az Akadémia Péczely-díját, 1939-ben, (a ma oly vitatott, csupán politikai jelentőségűnek vélt) Corvin-koszorúval is kitüntették, ugyanekkor e műfajjal kapcsolatos alkotóként érdemi ki a Budapest Székesfőváros Kazinczy-díját, továbbá a Petőfi Társaság Jókai-nagydíját (1940) is elnyeri. Regényeit, novelláit francia, német, olasz és lengyel nyelven is megjelentették, írói tevékenysége jó „befektetésnek” bizonyult, mivel újságírói fizetéséből valamint könyveinek honoráriumából villát vásárolhatott a Gellért-hegyre néző fekvéssel a Sas-hegyen (a Kapi utcában), ahol saját inasa gondoskodott nyugalmaról. Rendkívüli munkamorálja néha még szűkebb családi környezeté elöl is elszeparálta, tehát „saját szobáját” ő maga teremtette meg, de be is zárta őt, ahol történeti stúdiumok tucatjait tanulmányozta át, mielőtt hozzáfogott egy-egy munkájához.

---

első felének női irodalmáról, szerk. VARGA Virág– ZSÁVOLYA Zoltán, Ráció, Budapest, 2009, 299-308, 377- 391.)

17 Resa L. DUDOVITZ, *The Myth of Superwoman*, London, Routledge, 1990, 111-112.;